

Տարեկան 10 ր., վեց ամիսը՝ 6 րուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ր., 50 փ.,
ամիսը՝ 1 ր., հասում է 5 փ.:
Բաժանորդ են գրանու թրփիլիսով միմեայն խմբագրությանը:

Խմբագրություն հասցեն՝ Тифлисъ, Редакция „Норъ-Даръ“
կամ Tiflis, Redaction „Nor-Dar“.

Խմբագրությունը բաց է ամեն օր (բացի տոհմ օրերից) ժամը 9-ից
2-րդ ժամագրությունները ընդունում են ամեն լիցունքով:
Ծառագրությունները բաժին 2 փ., լիցունքները համար կրկնապատկ:

ԲՈՂԱՆԴԱՅԻՆԹԻՆ

Առաջին օրը. — Բողոքական աշխարհից:
Քրոնիկոն. — Լուրեր:
Մեկ գրում են. — Ջուշուց:
Գրիգոր Գրիգորյանի յիշատակին:
Հայաստանից առաջնական սուրբ եկեղեցու ծխական կանոնադրություն:
Թղթապետի լուրեր. — Նա. մակ Գարսևանյանից, Մարաղա:
Քաղաքական. — Շնչիլի: Բողոքական:
Հեռագրական լուրեր:
Ֆելիքս Կոն. — Գրիգորյան յիշատակարան:
Ցայտարարություններ:

Թիֆլիս, 21 յունիսի 1902 թ.
ՔԱՆԱԳԱՐԱՆ ԱԶԽԱՐՀԻՑ

Անգլիայի թագավորի հիւանդությունը, մեծ վիշտ և նվաճական միտք պատճառելով անգլիացիներին, զբաղեցնում է աշխարհի մամուլը:

Անգլիան ահագին ծախսեր էր արել և պատրաստություններ տեսել կարելու չափ մեծ շքով տոնելու իւր թագավորի թագադրությունը: Բրիտանական կայսրությունը ամեն մասերից ներկայացուցիչներ, պատգամաւորութիւններ էին հաւաքուել Լոնդոն. ան-

գլիական կառավարութիւնը թագադրութեան տօնի համար շտապել էր և բոլորներ հետ հաշտուելու, որոնց նա մի տարի առաջ արդէն լնդիլայի հպատակներ էր հրատարակել. աշխարհիս ամեն տէրութիւններից ներկայացուցիչներ, հիւրեր, արքայազն հիւրեր իրենց շքախմբով շտապել էին Լոնդոն թագադրութեան հանդիսին. Լոնդոնի առևտրականները, տան տէրերը և առ հասարակ արձադարձներ, հիւրանոցների տէրերը և ամենքը, որոնք մտածել էին ներթափանչաճուել թագադրութեան տօնին, մեծամեծ ծախսեր էին արել, հարկաւոր պատրաստութիւնները տեսել էին տօնի առթիւ... և քաղաքում էր տօնը, երբ տարածուեց թագաւորի ծանր հիւանդութեան լուրը:

Ժողովուրդի մէջ իրարանցում, խորը վիշտ, բարոյական ճնշում և նվաճական կորուստ:

Հատկապէս մեծ գուժարներ են վճարել մի պատուհանի կամ մի տեղի համար, հանդիսին ականատես լինելու նպատակով. հիւրանոցի տէրերը հազարավոր պատրաստութիւններ են տեսել ի նկատի առնելով հանդիսին Լոնդոն հաւաքուող մեծ

քաղաքի լինելը և այլն և այլն, և բոլորն էլ կորցրին, ամենքն էլ վնասուեցան չարաչար. օտար երկրներից եկած բարձրաստիճան հիւրերը վերադարձան. բացի ի զուր վատնած միլիոններից անգլիական ժողովուրդը բարոյապէս և ճնշուած է:

Թագաւորը, նայած հեռագրերին, առողջանում է, բայց թագադրութիւնը յետաձգուած է անորոշ ժամանակով:

Թագադրութեան տօնին պէտք է հրատարակուէր և բոլորների վերադարձաւ հրովարտակը, որի մասին հաշտութեան պայմանագրի մէջ յիշուած է, բայց չէ հրատարակուած:

Ներառական մամուլը, զբաղուելով Անգլիայի բարի թագաւորի հիւանդութեամբ, առանձին ուշադրութեամբ հետևում է Գերմանիայի Վիլհելմ կայսեր խօսած ճառերին:

Խօսք չկայ, որ Վիլհելմ կայսրը սիրում է իւր հայրենիքը, շնորհիվ, էներգիայով մարդ է և իւր բնաւորութեամբ անհանգիստ ու զործունայ, բայց այս էլ կայ, որ նրա խօսած ճառերն ամեն երկրում յուզում են մտքերը, և ամենքից աւելի Գերմանիայում

է, որ այդ ճառերն ամենէն հաճելի չեն. ինքն իւր միտքով լինելով, ի հարկէ, Վիլհելմը չէր կարող Բիսմարկի պէս մեծ, երկաթէ բնաւորութեան տէր մարդու հետ հաշտուել, և այս վերջինս էլ չէր կարող իւր ստեղծած Գերմանիայում ուրիշի մտքերի և տրամադրութեան խողովակ լինել: Վիլհելմը Բիսմարկին ստիպեց հեռանալ պաշտօնից և դրանով ըստացաւ առաջին հաջողութիւնը. այսօր Գերմանիայում Վիլհելմին չեն սիրում. Բիսմարկին էլ մի ժամանակ չէին սիրում, երբ նրան չէին հասկանում, բայց վախճանում էին նրանից, պատկառում էին և խնայարհու նրա առաջինքը Վիլհելմ կայսրին իսկապէս բարձր ձգտումների տէր մարդ է, իւր հայրենիքի մեծութեան համար միայն ապրող և շունչ քաշող, բայց, ինչպէս ասացինք, նրան չեն սիրում, և նրա ճառերը դժգոհութիւն են պատճառում:

Մարիէնբուրգի այնքան աղմուկ բարձրացնող ճառից յետոյ, Վիլհելմ կայսրը մի ճառ խօսեց Գրիֆիլդ քաղաքում, և այդ ճառը նոյնպէս զբաղեցրեց աշխարհի ուշադրութիւնը:

«Մեր առևտրական նաւերը և

նաւատորմը պահպանելու համար պէտք է զօրացնենք մեր պատերազմական նաւատորմը, մեր առևտրի և արդիւնաբերութեան զարգացման համար, — ասում է Վիլհելմ կայսրը. — Գերմանիայի մենք ցամաքի և ծովի վրայ, այնքան ապահովուած է ընդհանուր խաղաղութիւնը»:

Ուրեմն ընդհանուր խաղաղութիւնն ապահովելու միջոցը զինավթի լինելու մէջ չէ, այլ ընդհանուր պաշտպանութիւնները աւելի և աւելի զինուորին:

Երբ Գերմանիան զինուած է, միւս տէրութիւններն էլ պէտք է որ զինուորին:

Այդ խօսքերն աւելի նշանակութիւն են ստանում, երբ ի նկատի առնենք, որ եռապետական դաշնակցութիւնը վերանորոգուեց անփոփոխ, հետևաբար Աւստրիա-Ունգարիան և Իտալիան պէտք է հետևեն և լսեն Գերմանիային, ինչպէս որ օրեկտորը լսում է կապիտալիստներին:

Վիլհելմ կայսրի իդէալը գերմանական նաւատորմի մեծութիւնն և զօրութիւնն է. նա ուզում է, որ Գերմանիան ծովերի վրայ էլ այն լինի, ինչ որ ցամաքի վրայ է, և այդպիսով Գերմանիան

ՓԷՅԼԻՆՏՈՆ

ԳԻՍԵՐՈՐԻ ՅԻՇԱՆԿԱՐԵՆԸ

(ՏԵՍԵՆՈՐ ՈՒ ԼՍԵՆՈՐ ԲՆՆԵՐ Ս. ԷՃԱՐԵՆԻՆՈՐԻ)

III

ԱՄՍԵՆԵԼԸ ԵՆԴԱՋՈՐ ՀԱՅՐ-ՍՐԲԻ ԽՅՈՒՄ

Առաւօտ էր, Արաբայ միջին: Տեսնեմ հեալով ինձ հաւառ իմ արբանեակ Ամաղէլ: Սա ձտիկի պէս ծաղրաւոր չէր կեանքի վրայ աւելի լուրջ էր նայում, դուտի սիրում էր հին մարդկանց և հրեան թիւններ: Բայց և այնպէս ծաղկաւոր էր, թէպէտ քաղաքի ձանձրալի: Ում տեսնէր, կրկնապատկէր, հետը ժամերով կըլսուէր:

Եկաւ Ամաղէլ և ասաց.

— Տէր Գիսեր, եղիպար հայր սուրբ. բոլոր այն օրը քեզ շատ դժուար եկաւ, այնպէս չէ:

— Հա, այնպէս է: Ի՞նչ իմացար նրա մասին:

— Ի՞նչ իմացայ: Հատ բան. նրա ամբողջ կեանքի ընթացքը: Ուրեմն, ես գիտեմ, որ քո սուր հայեացքը չի սխալուի:

— Ամաղէլ, այդ մարդն իրօք արժանի է առանձին հետաքրքրութեան և շատ պէտք կըլսայ:

— Հէնց այդ պատճառով, տէր Գիսեր, այս քանի օրը հարց մի փորձ արի նրա մասին, մինչև անգամ նրա նշանաւոր խօսքն էլ մտայ, որպէս զի քեզ մի հաճոյք պատճառեմ:

— Դէ լա, լա. աւելորդ արձանութիւնը թող, — ընդհատեցի ես իմ Ամաղէլին, լա իմանալով նրա շողորդը ու շատախօս ընտելութիւնը: Գառնիւր տեսնեմ ինչ իմացար: Միայն կարճ:

— Իմացայ նախ, որ եղիպար հայր սուրբն

այն օրը քեզ տեսնելուց յետոյ որ մտաւ իւր խօսքը, հաստատ օրոշում արաւ, որ եօթն օրից յետոյ միայն դուրս գայ: Դիշտ է, նա այս օրոշումն արաւ, բայց իսկոյն փոշմանց, որ դարձաւ շտապով բան բռնեց, որովհետև մտածեց, որ չէր կարող եօթն օր սենեակում փակուած մնալ:

— Ո՛վ, եղիպար հայր սուրբ. նա չկարողանայ եօթն օր սենեակում փակուած մնալ:

— Այո, ինքը եղիպար հայր սուրբ. նա չկարողացաւ եօթն օր սենեակում փակուած մնալ: Գիտեմ, դժուարութիւնը սենեակում մնալ մնալը չէ: Եօթն օր չէ, եօթն ամիս աւելի եօթն ամիս է, որ նա մարդ արարածներից կարծած մնայ, կարելի չի զգալ մարդու երես տեսնելու: Բնաւորութեան այս գծով նա շատ նման է իւր միաբանակիցներին, որոնք նոյնպէս առանձնացած կեանք են վարում, իրար մօտ գնալ-գալ չունին: Բայց նմանութիւնն այսքանով է միայն: Թէ ինչ պատճառով, օրինակ, Յովնաթան սուրբը կարողանալ էր մօտ, և թէ ինչ պատճառով եղիպար հայր սուրբը ոչ միայն ուրիշների մօտ չի գնում, այլ և դրսում նրանց տեսնելիս աշխատում է շտապով հեռանալ մօտերից, — այս երկուսը տարբեր բաներ են. եղիպար հայր սուրբն առանձնացած է ապրում գոնէ այն պատճառով, որ նա մի խորը փիլիսոփայութեան է հետևում: Մարդ չկայ, չկայ աշխարհում. ամենքը սատանայ են դարձած, ամենքն անհաւատ են: Միթէ արժէ ուրեմն անհաւատ անասունների հետ նիստ ու կաց ունենայ, խօսի ինքը ջերմեռանդ, բարեպաշտ եղիպար վարդապետը: Ի հարկէ նրա այս համոզումը

հիմնովին սխալ է: մարդիկ որ սատանայ դարձած լինէին, մենք սատանաներս էլ հեշտակ պիտի գտնայինք: Բայց ինչ արած. նա այս կարծիքի է մարդկանց մասին. Զատեղը կարծում են, թէ նա այս համոզումը ձեռք է բերել իւր երկարամեայ վանական կեանքի ընթացքում, բայց այդ էլ հիմնովին սխալ է: Կարծում եմ վանք չմտած՝ մի դժբաղդ սիրող պատմութիւնից է առաջացած այդ աշխարհայեցողութիւնը: Երբեք էլ ինքն, նա վանքում գոնէ կամաց-կամաց այն դրութեան է հասել, որ եթէ ուրիշները չխօսեցնեն, բերան էլ չի բանալ: Ընկերական կեանքի կարիքը չէր ուրեմն, որ յիշեցնեց իմ եղիպար հայր սուրբին, թէ չի կարող իւր օրոշմանը հաստատ մնալ: Դէ հ. եղիպարն էլ ինչքան էլ բարեպաշտ լինի, միայն հոգուց չի շինուած, մարմին էլ ունի: Իսկ մարմնի մէջ, յայտնի է, կեղծոնը փորձ է կազմում, իսկ փորձ մեծ դեր է կատարում մասնաւոր վանքում: Հարկաւոր է օրը մի քանի անգամ հաց ուտել և կուշտ ու կուտ ուտել:

— Վայ վայ, ուրեմն հաց ու փորձ լինելը եղիպար հայր սուրբին էլ է սկզբունքից հանում և հաստատ օրոշումներն անհաստատ անել տալիս: Բայց ես չեմ հասկանում. Լա, ասենք հաց պէտք է ուտել. միթէ չի կարող իւր սենեակում հաց ուտել: Այժմ որ վարդապետն ու սարկաւազը չէ իւր սենեակում հաց ուտում, այն էլ մեծ պատիւ: Ուտիս օրերն անգամ սեղանատուն գնացող չկայ: 2 լիթ յիշողութիւն հայր սուրբին լինող են տեսել և հրամայել են իւր խցում հաց չուտի:

— Ոհ, ի՞նչ ես ասում: Այդպիսի հրաման չի կարող լինել: Եվ միտածնում: Այն Դէօրգ կաթողիկոսի օրով է եղել, որ

խստի հրաման է դուրս եկած եղել, որ բոլոր միաբանները չհամարձակուեն իրենց խցում ճաշել և ընթերցել, այլ ա մենք որոշ ժամին երթան եղբայրական սեղանատունը: Եւ կուշտ լինին, քաղցած, — գնացել են ամենքը, բայց միայն մի քանի տարի կանոնաւորապէս լցրել են սեղանատունն ամենքը: Սկզբում ապստամբել են եպիսկոպոսներն ու չեն ուղեցել գնալ...

— Բնական է. ես քեզ սկզբում ասացի կարճ խօսք:

— Հա, ասեմ, կարճ խօսեմ: Եղիպար հայր սուրբն ուրեմն սենեակում հաց ուտել չի կարողանում: Բանն այն է, որ նա ծառայ չունի:

— Ծառայ չունի: Միթէ ժուտ է նա:

— Ոհ ո՛չ: Ասենք նա ինքն է իւր ճեղմակեղէնը լուսնում, կարում, սենեակը շաւարթը մի անգամ սրբում: Բայց նա ժուտ չէ, գոնէ ծառայի վերաբերմամբ: Որովհետև ու. Էջմիածնի վանքում, ինչպէս ամենայն բան, նոյնպէս փոքրաւորները կամ ձրի են կամ կիսազնի, բայց և այնպէս հ. եղիպարը ծառայ չի պահում: Եւ ամենայն օր երբ միաբանական սեղանի դանգակը ճաշի երթալու է հրաւիրում ոչ թէ կրօնաւոր միաբաններին, այլ նրանց ծառաներին, կատարներին, զաղթականներին և. Էջմիածնում ապաստան գտած ինվալիդներին, եղիպար հայր սուրբը, գետնին քսուող փեշերը բշտած, իւր ծառայի փոխանակ ինքն է սեղանատուն գնում:

— Այո, Ամաղէլ, Ամաղէլ, դու շատ ձանձրալի ես: Հոգիս հանցեք էի: Մինչև հիմա չկարողացար ինձ ասել, թէ ինչն է անում ուրիշ ժամանակ իւր խցում, այդ ինձ յայտնի չէ: Այս եօթն օրը, ինչպէս երևում է, նա շտապում է Գիսերի երեսն գալու, իւր տեսած երազի և

ասեմ, կարճ ասեմ: Զատ տարիներ առաջ մեր հայր սուրբը հաստատ օրոշում է արել, որ ծառայ և օշ իսկ փոքրաւոր ասածը չպահի, որպէս զի ստիպուած լինի ինքը գոնէ սեղանատուն գնալու, թէ չէ՝ վանական եղբայրական կեանքը բոլորովին կը վերացուի, մտածում է նա: Եւ ասա այս հին օրոշումը հաստատ պահելու համար, նա ձևափոխեց իւր սուր օրոշումը. դարձաւ ամենայն օր կանոնաւորապէս սեղանատուն է գնում, մէկ էլ տաճար արժեք: Մնացած ժամանակը սենեակից դուրս չի գալիս, մինչև եօթն օրը լրանայ, և իւր երազն ամբողջովին կատարուի:

— Ահա թէ ինչպիսի փորձ լինել է նրան իւր հաստատ օրոշումից հանել: Ես կարծում եմ դա մի օրիշ տեսակ, մի անհալ գովելի փորձ լինել է, այնպէս չէ, Ամաղէլ:

— Հապա, հապա, Երեմիայի, եթէ հ. եղիպարն էլ վանքի սեղանատուն չգնար, սեղանն օրհնող վարդապետ չէր լինի. եթէ պատգամաւորութիւնը մի թափառական քահանայ կամ որ է զեղծման պատճառով ու. Էջմիածնի եկած մի գիւղական տէրտէր լինէր, նա պիտի օրհնէր Մայր Աթոռի սեղանը: Իսկ եթէ տէրտէր էլ չպատահէր, ինչ ես կարծում, ո՛վ պիտի օրհնէր, եթէ եղիպար հայր սուրբը չլինէր:

— Կարծում եմ Խաչիկ էֆէնդին:

— Էհ, դու էլ: Միթէ իւր պատմութիւն կուտեցնի այդ բանը եղիպար վարդապետը, ու. Էջմիածնի հին միաբանը. 2 սեղանատ. ես էի երկարացրել: Կարճ ասեմ, այսօր սուրիկ-փուրիկ մտայ հայր սուրբին խօսքը: Թէ ինչ է անում ուրիշ ժամանակ իւր խցում, այդ ինձ յայտնի չէ: Այս եօթն օրը, ինչպէս երևում է, նա շտապում է Գիսերի երեսն գալու, իւր տեսած երազի և

Անգլիայի ամենավաճառքաւոր աւստրալիական է հանդիսանում ծովերի վրայ:

Աւստրալիայի գերմանական կառավարութիւնը բոլորովին ուրիշ դեր կը ընէր Հարաւային Աֆրիկայի պատերազմի վերաբերութեամբ, եթէ Գերմանիայի պատերազմական նաւատորմը Վիր-հելմի ցանկացած բարձրութեան հասած լինէր:

Հայրենասէր և վերին աստիճանի պատուասէր կայսրը լաւ գզում է, որ ցամաքի վրայ իւր պապի ժամանակ կատարուածներէն յետոյ մի բան չի կարող աւելացնել իւր թագաւորութեան ժամանակամիջոցում, զբա համար էլ ծովերի վրայ և ծովերից դէնն է որոնում իւր պատուասիրութեանը յազուրդ տուող սնունդը:

Դրա համար էլ Գերմանիան միշտ պէտք է լսէ ճառեր և միշտ ոտքի վրայ կանգնած արթուն մնայ... Հարեւաններն էլ այդքան աղմուկներէն պէտք է որ բռնը կորցնեն:

Յունիսի 1-ից «Նոր-Դար»-ին բաժաւորը գրուող վճարում է 6 ր. 50 կ.:

ԳՐԱՆԻԿԱՆ

Սյուսերես սենատը բացատրել է, որ այն դատերը, որոնք վերաբերում են հայոց կեցողութեանը և վաճառքի պատկանելի կայսրածներին, պէտք է ընդունեն դատական, այլ ոչ ազմիրիտարաւոր կարգով:

Ֆինանսները մինիստրութեան մէջ եղած տեղեկութիւններէն երևում է, որ Ռուսիայում ոգելից խմիչքներ ամենից

Մանգուկունու քաղաքանի վրայ է մտածում, այն էլ բարձրաձայն, օրովհետև նա երկիրը չունի, թէ իրեն լսող կըլինի: Ասած է պատան է կանանց ունի, բայց այդ ու. էլ միտքն իմանքի պատերի համար չէ ասած: Այստեղ պատերն ահանջ չունեն, մասնաւոր միտքանական նոր չենքի պատերը:

—Այն, Ամադէլ, Ամադէլ, էլի սկսեցիր գայլի շարական ասել. ես քեզ միտ անգամ չեմ լսել, եթէ պիտի այսպէս ծղռնաբանես:

—Ինչու ես բարկանում, տէր Գիսաւոբ, ես բան եմ ասում: Այդ չենք ականջ չունի. այդպէս է պատուիրէի ճարտարապետին չինել նոր չենք Երեմիա եպիսկոպոսը: Գուցէ այդ պատմութիւնն անեմ:

—Զէ, չեմ ուզում. դու ինձ այն ասա, թէ ինչ էր մտածում հայր Եղիազարը:

—Լաւ, ասեմ. ես որ ներս մտայ, նա այս էր մտածում. «Եթեմաներ, ինձ վրայ ծիծաղում են, որ ես երազի և երազահանի հաւատում եմ. բայց կամ ես եմ յիմար, կամ նրանք. Բայց օրովհետև ես յիմար չեմ, օրեմն նրանք են յիմար: Ես յիմար չեմ, օրովհետև երազահան գիրքը շատ հին տարիներից ի վեր հայտնի, մեր սուրբ հայրերի, մեր խնկելի նախնեաց անբաժան ընկերն է եղել: Բա որ նրանք յիմար լինէին, այդ գիրքը կը տպագրէին այնպիսի երկերի քաղաքներում, ինչպէս են ու. Երեսուցի, Գ. Գոլիս, Մակով, Վենետիկ, Թիֆլիս և մինչև անգամ Երևան ու Զուշի հոգիւրոյս դռանայ, Զալախան Սարգիս արքեպիսկոպոս: Երբ որ մեծ ջանքերով երազահանը տպագրեցիր Զուշում, ես այն ժամանակ դեռ միջանի տղայ էի քեզ մօտ: Անար սեղանի վրայից և մի

շատ գործ են անում Բագուի նահանգի նախահանքերում, որտեղ իւրաքանչիւր հոգուն միջին թուով գալիս է տարեկան տասն վեցրորդ արդի, քսան վեցրորդ գինի և գրեթէ տասնհինգ վեցրորդ արդի: Այս քանակն օրական չափի վերածելով, կը տեսնենք, որ նախահանքերում օրական մարդագլուխ խմում են միջին թուով 10-ից մինչև 12 բաժակ արդի, 4-ից մինչև 5 բաժակ գինի և 3-ից մինչև 4 բաժակ գարեջուր:

— Մինիստրների մասնաժողովն ընդունել և շուտով կը հրատարակէ մարդային նոր կանոնադրութիւնը, որը պիտի գործադրուի սկսած առաջիկայ յուլիսի 1-ից ուսական բոլոր սահմանագիտներում:

— Մարտի գինիի մօտ գտնուած ու. Նախահանքի վանքի վրայ յարձակում գործող աւագանիներից երեքը և նրանց գործակիցներից երկուսը բռնուած են: Միտներին ևս բռնելու համար միջոցներ են ձեռք առնուած:

— Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան կից գոյութիւն ունի մի մասնախումբ, որը երկար տարիներից ի վեր վարում է քաղաքային Միքայէլեան արհեստագիտական դպրոցի և քաղաքային պրոֆեսորան արհեստանոցի գործերը: Ներկայումս Թիֆլիսի նահանգապետի կարգադրութեամբ այդ մասնախումբը պիտի վերացուի իբրև մի հաստատութիւն, օրի մասին ոչինչ չկայ յիշուած 1892 թուի քաղաքային նոր կանոնադրութեան մէջ, և Բարձրագոյն մի հրամանի (1895 թ.) զօրութեամբ, որով քաղաքների և գեմստիւնների միջոցներով պահուող տեխնիկական և արհեստագիտական բոլոր դպրոցներն անցել են լուստարութեան մինիստրութեան իրաւասութեան տակ ընդհանուր հիմունքներով: Իսկ լուստարութեան մինիստրութեան մի շրջաբերականի հիման վրայ, Թիֆլիսի քաղաքային Միքայէլեան արհեստագիտական դպրոցում պիտի հիմնուի հոգաբարձութիւնի Գովկասի ուսումնարանական շրջանի ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ, իսկ

գիրք բաշխելով ինձ ու ասացիր: Անքեզ, օրդիւ, մեր ժողովրդի սիրելի այս գիրքը. դու նոր մէջ կըգտնես շատ օգտակար բաներ: Թող քո կենքի անբաժան ընկեր լինի նա. դու նրանից շատ հարկաւոր օգուտներ կըբերես: Եւ ճշմարիտ, մինչև այժմ այս գիրքն իմ ընկերն է եղել. և ես չեմ փոշմանել:—Յիմարներ, սուտ է երազահանը. յիմար է եղիազար վարդապետը, որ երազահանին հաւատում է: Բա այն ոնց է, որ մի քանի տարիներ առաջ երազագրել մի քանի գուշակութիւնները ճշտութեամբ կատարուելը տեսնելով լրագրներում, մինչև անգամ ընտանեկան, խոստովանեցին հայոց երազագրել գուշակութեանց ճշտութիւնը: Ասեմք ես այդ միտայն լսել եմ: Բայց այդ մի կողմից թողնենք: Այս տարեայ համարի միջին այլոց գուշակում է ամի թագաւորը ճանապարհորդութիւնը և մեծամեծ երկրաշարժութիւնները: Միթէ ճշտութեամբ չեն կատարում այս ամենը: Հրեիկ շահը չի ճանապարհորդում այս տարի և տեսնես որտեղ հասած կըլինի: Այս տարի չէր որ Զամախին երկրաշարժից կործանուեց, Գորինը փուլ եկաւ. հայաւսում են աշխարհի տակին էլ մի աշխարհ կայ, այնտեղ էլ մեծ երկրաշարժութիւններ են եղել, գետերից կըլակ աղբուր եկել, Մարտիրոս կողմից ծովի տակում աս էլ ել: Ուրեմն սուտ ևս երազահանը, հա՛, Յիմարներ, անհաւատներ: Մի Աստուածաշունչ էլ աս չեն կարգում, որ տեսնես մեր դաւանած Աստուածաշունչ ու. Գիրքն էլ երազներով ու նրանց մեկնութիւններով լինէ: Մարգարէներն երազ են մեկնում և միթէ մեր երազահանի ճակատին գրուած չի. «Երազահան Դանիէլի մարգարէն»: Այն, հոգիւրոյս դռանայ, Մարգիս արքե-

քաղաքի կողմից հոգաբարձութեան կազմի մէջ պիտի մտնեն երեք ներկայացուցիչներ: Թիֆլիսի միջնակարգ դպրոցների աշակերտները շուտով դպրոցական մի ուղևորութիւն են կատարելու դէպի Մոսկուա: Նրանց յատկացուած է մի առանձին վագոն 3-րդ կարգի Մոսկուա գնալու և այնտեղից յետ դառնալու համար:

— Որտասանմանից Գովկաս է գալիս գետնական մի արշաւախումբ 19 հոգեւորականացած: Երաւախումբն գլուխ են անցած Բուդապեստի համալսարանի պրոֆեսորներ Լոտցի և Լապկո (երկրաբաններ):

— Թիֆլիսում հրատարակուող «Տեղեկոյն» լրագրի հրատարակութեան իրաւունքը, մասնաւոր գործերի պիտուր վարչութեան թոյլատրութեամբ, անցել է ինժեներ պ. Նիկ. Գրիգորեանին:

— Այս տարեայ շնորհի Պետերբուրգում բացուելու է միջնակարգ դպրոց կառավարչական ուսանողների իրաւունքներով, որի մէջ բոլոր առարկաները պիտի աւանդուեն անգլիերէն լեզուով: Աշակերտների թիւը լինելու է 920:

— Պատերազմի համալսարանի պատմա-լեզուագիտական մասնաճիւղին աւարտել են 25 հոգի և 25 հոգի էլ —արեւելեան լեզուների մասնաճիւղը:

— Առաջիկայ յուլիս ամսի առաջին թիւում Պետերբուրգում, Սանկտ-Պետրում և Կիեւի միջնակարգ ուսումնարանում 39 տարի ժամանակով կապուով տալու նորն տեղեւորում գտնուած արքունական հոգաբարձիներ իւրաքանչիւրը 400—700 ջառ. սաժէն տարածութեամբ, ամարա նոցային բնակարաններ կառուցանելու համար:

— Թիֆլիսի տպարանների վերահսկիչ իշխ. Ենգուլիշ, «Գաւազ» ի ասեղով, արձակուած է այդ պաշտօնից, իւր խնդրի համաձայն:

— Յունիսի 17-ի գիշերը Թիֆլիսի նահանգական բանակից փախել ես երկու կալանաւոր—Իւան Մելնիկով և Կոստանդին Գումշի Բաշ օղլի:

Եպիսկոպոս, որ ինձ տուր այդ գիրքը: Յիմարներն ինձ մօտ որ Մանգուկունու երազահանը տեսնում են, կարծում են, թէ ես երազահանի պատիւը Մանգուկունուց մ աղմուկով: Ել չեն իմանում, որ անգլիկան մէջ կայ Սարգիս արքեպիսկոպոսի նուէրը, որ սուրբ է ինձ համար և չեմ ուզում բան ցնել. ուստի ձեռքի տակ պահում: Զէ որ ես երազահանի մի տողն էլ ձեռք էլ չի տուել, ոչ ուղղել, ոչ աւելացրել և ոչ պակասեցրել է, այլ բնագիրն իսկութեամբ թողել է անփոփոխ: Տօ, Մանգուկունին ինչ մարդ ա, որ երազահան չիւնէր, մարգարէ լինէր, ուրիշները երազներ իմա եւր, և ես երազագիտութեամբ երազահանի հաւատամ: Մանգուկունին հարեւրաւոր տպագրողների մէջ ինքն էլ է տըպագրել. թէպէտ, ես ինքն էլ չի հաւատում երազահանի, Բա որ հաւատայ, այնպիսի բան կանի, կըգրքի «Թէ երազահանի գուշակութիւնները ոչքան ճշտութեամբ կատարում են կամ չեն կատարում,—այդ իմ գործը չէ»:

Կամ թէ այսպիսի բան կայ. «Ես չեմ յայտնի իմ երազնաւորութիւնը թէ ուղիղ Դանիէլի գործն է երազահանը թէ մի ուրիշն»: Բա այս էլ ասելու բան ա, որ ասում ա Մանգուկունին: Ե՛հ, աշխարհ չուն ա եկել: Բա որ սուտ-ուղիղ լինելը քո գործը չէ, էլ քեզ ո՞վ ա ասում, որ երազահան հրատարակես, այն էլ յուսուածներով, մեծ և յայտնի մարդկանց պատկերներով: Աստուած փրկի ազատի: Երազահան և մեծ ու յայտնի մարդկանց պատկերներ: Զէ, չէ. Մանգուկունու երազահանը դէն պիտի քցել. նա էլ չուն եկաւ:

«Այս ասելով Եղիազար հայր սուրբը դէն շարունակ Մանգուկունու երազահանը

ՄԵԶ ԳՐՈՒՄ ԵՆ

ՋՈՒՂՈՒՑ.—Մի բանի օր է ինչ մեզ մօտ հիւր է գտնուում աշղ Ջիւանին իւր խմբով: Գիրակի, յունիսի 16-ին, նա նուագում էր Սպանդարեանների այգում: Թէև նախապէս յայտարարուած չէր այդ մասին, բայց և այնպէս, լուրը տուրա՞ծուելու պէս, տեղիս սակաւթիւ երիտասարդութիւնն շտապել էր յիշակային լսելու Ջիւանեանների աշղը: Նուագի և երգից իւր օտանաւորներից մի բանիւք, որոնք շատ լաւ տպաւորութիւն թողեցին ունկնդիրների վրայ, մասնաւոր «Երեւելի աշղեք» այլանական օտանաւորը:

— Հայ գերաստական ընկերութիւնը կիրակի, յունիսի 16-ին, տուեց իւր առաջին ներկայացումը: Խաղացին «Հայրենական տուն», հնդ. Ջուլիանանի, որի մէջ Մազարի դերը կատարեց ա. Սիբա-նուշը: Խաղն ընդհանուր աւամար յաջող էր: Մուտքը բաւարար չէր: Երկրորդ ներկայացումն ըստ յայտարարութեան նշանակուած է յունիսի 18-ին: Խաղացուելու է Զուշու բեմում առաջին անգամ «Եղիշ» Ե. Սիվկետի չորս արարածով դրամը: Մենք դարմանում ենք, թէ ինչպէս են կարողանում այդպէս շուտ նշանակել երկրորդ ներկայացումը: Եթէ այդպէս շարունակուեն ներկայացումները, անկասկած խումբը նիւթական դրկանքներ կըկրէ: Մեղանում թատրոն յաճախողների թիւը սահմանափակ է, հետեւաբար լաւ չէր լինի, եթէ շարաթական մի ներկայացում տրուէր:

ԳՐԻԳՈՐ ԳԻՆԴԱՐԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

«Մարդ կայ» մի արժէ, «Մարդ կայ» հազար արժէ:

Դարձեալ մի մեծ կորուստ ունեցանք: Դարձեալ պակասեց մեր պատկաւելի գործիչների առանց այն էլ սակաւթիւ խմբի՝ իւր բարեմասնութիւններով հայ ազգին այնքան ծառայած, այնքան յայտնի մի դէմք ևս: Խոր գգալի է կորուստի մեծութիւնը մանաւանդ այժմ, երբ հին

և, անցնելով միւս սեսեակը, չօրեց յատակին, բանալով բաց արւա մի ծանր սեղակ, մէջը մի փոքր տնտղուց յետոյ հանեց թափնակները մէջ փակած լուծած մի բան, բաց արաւ և միջից ելաւ երկու գիրք. մէկն էր «Նորարիւս էֆիմբրտէ տպագրեալ յառաջնորդութեան լեզուի հայոց Դարաբաղու Տեառն Սարգիս օրագրան արքեպիսկոպոսի Զալախան և Ապետի, ի Զուշի ի տպարանի ազգային հոգաւոր դպրոցին հայոց»:

«Ե՛լ, ա՛յ, —բացադառնեց Եղիազար, —սուրբը,—ինչպէս անցկացան այն ժամանակները, երբ Զուշու դպրոցը էֆիմբրտէ էր տպւում, իսկ Թիֆլիսի ներսիսեալ հոգաւոր ազգային դպրոցը Պրնձէ քաղաքի պատմութիւնը: Ել ո՞վ է այժմ այդ երկու գիրքը կարգում. կարգադրողի վրայ էլ ծիծաղում սա:—Եւ իմ հայր սուրբը մի խոր յագոց հանելով դէս ու գէն շուտ ասել սկսեց իւր սիրեցեալ էֆիմբրտէն. բաց արաւ «Ջեկուցմունք սակաւ տաւոր աստուգաց», սկսեց կարդալ (նա իսկապէս չէր կարգում, այլ անգիր էր ասում) այդ գլուխը. Եւ ինչ լինելից սարսուռ անցաւ, երբ հասաւ այն կտորին թէ «Փիլոսոփ կոչէ զնոսա զարհուրելի աստուղը, որը նշանակեն զալիկացութիւն, զնորմունք, զփոփոխ մունս կացութեանց և զայլ ձախողակի պատահմունք, զմահս մեծամեծաց» և այլն: Հայր սուրբս խորասուզուեց մըտածունքի մէջ. նա գիտէր, որ նոյն երազահանը մեկնում էր. «Դիւսաւոր աստղ տեսնել մեծութիւն է և պատիւ», օւտի չէր կարողանում հասկանալ այդ հակասութիւնը: Վերջապէս նա այսպիսով լճահեց այդ գիտաւ գրութիւնը:—Հալալ թափ մեծութիւնն ու պատիւն ինձ համար պիտի լինի. չէ որ երազը տեսնողն

էր, փոփոխմունքն ու ձախողութիւններն օրեկները համար պիտի լինին. Եւ Յովնաթան սրբազանի համար, կամ ինչ լաւ կըլինէր Զորհար հայր սուրբի համար լինէր: Այս ասելով նա սկսեց քիթը քորել և յանկարծ միտն ընկաւ էֆիմբրտէ: «Մարմնախաղաղ» գլխից հետեւալը, որ բարձրաձայն ասաց. «Թէ ա՛յ կողմն քիթն լսողայ սակաւ մի հրաւեւանայ յատկութեան և ի նեղութեան գործանք: Գոռոյ» և վէճի հանգիստը որ ոչ է կամաւից, բայց զօրանայ և աղաւթ ի շարէն:—«Ողորմած Կոստան, տեսնես ինչ դավադրաւ է գալու զլիսն. այս քանի օրը ըլիս ա՛յ կողմն լսողում էր. մնց չէի ուշադրութիւն դարձնում: «Եյսաեղ ես մի փոքր լռեց. Խաղա առանձին ուշադրութեամբ սեղանի վրայ գետեկեց Զալախան արքեպիսկոպոսի էֆիմբրտէն, որիս կարմիր շիւղից մի հաստ շապիկ էր հագցրած, և ձեռքն ասաւ երկրորդ գիրքը: Սա մի ձեռագիր էֆիմբրտէ էր. թէ ինչպէս էր ընկել Եղիազար վարդապետի ձեռքը, չգիտեմ: Սկսեց աշքէ անց կացնել և ապա բարձրաձայն, դարձեալ կարծեմ անգիր, ասաց. «Թէ գիտաւոր ծնանի, երբ մարդ աշխարհիս վրայ արշաւաք առնէ, մահ է, սրածութիւն է, մեծամեծաց անկումն է, բաղումը աղբառանաւ: Թէ ճերմակ լինի պոչն» հրաւեւութիւն բերէ, գլխի թմրութիւն, սակիւն և վաթած լինի: Թէ կարմիր լինի պոչն՝ չեմ բերէ: Թէ կապոյտ լինի պոչն՝ աստանայք բազմանա յաշխարհիս վերայ...—«Մեղայ քեզ տէր. Դու արարեց և մի կորուսաներ: Եւ մի տանիք զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեալ ի շարէն:»

սերնդի գործիչներից մէկի-մէկիկ զբոսորդութիւնը, նոր սերնդի մէջ, որ տակաւին «ОТЪ СВОЕГО ОСТАТЪ, КЪ ЧУЖОМУ НЕ ПРИСТАЕТЪ» մի տարր է ներկայացնում իրենից, արժանաւոր փոխարինողներ չեն գուրս գալիս այդպիսիներին: Դրանց բաց թողած տեղերը իրկաւր ու երկար տարիներ մնում են պարագա-դատարկ. մարդ չկայ որ բռնէ-բացնէ պակասը... Այն, ով պիտի բռնէ Դրեգոր Յովհաննիսեան Դիդարեանի տեղը, որի տխուր յուղարկաւորութիւնը կատարելու դժբաղդութիւնն ունեցանք Բագում:

Առանց երկար հիւանդութիւն կրելու այդ մարդը՝ երեք-չորս օրուայ մէջ հինգ-վեց բժիշկների ձեռնի փակեց իւր այնքան բարի ու իմաստուն աշխարհ՝ այլ ևս մեր հասարակական ցաւերն ու աղէտները չտեսնելու համար: Երկու-չորս ժամ էր թաղման օրը—յունիսի 10-ին, այնու ամենայնիւ ու. պատարագին ներկայ էր քաղաքիս հայ հասարակութեան ընտիր մասը: Պատարագի վերջում, հոգահանգստեան կարգից առաջ, արք. Գարեգին քահ. Զուլկասեանը մի դաւաւանական խօսեց: Ընդ կերպով նկարագրեց հանգուցեալի հասարակական անձնուէրը գործունէութեան տեսանկերն ու եղանակները և պատարակեց այն առիւթախոսութիւնը, որ յանգուցեալի մէջ ընկել էր և ինչ հրապարակ գուրս գալու միջոցն է միմիայն այդ աղբիւ, այդ բարի մարդու, բարի քրիստոնեայի աւագարաւ պրծունէութեան վրայ սկստուեր ձգելու համար... Եւ հանգուցեալ Դրեգոր Դիդարեանը, Բագուի հայերիս ցաւերով լիքը կենալքի փշոտ աւագարդի վրայ մի բեղմնաւոր գործիչ է եղել—դա շափազանցութիւնն է ամենին: Նրա գործունէութեան սահմանն անցած է և Բագուից դուրս, մինչև անգամ արասասմանի: Ապացոյցներ իմար մենք չենք գլխի շատերի նման բառերից և միմիայն բառերից բլուրներ ու լեռաներ ստեղծելու սիլոցին: Դա կարեւոր է գործ չնդած դէպքերի համար միայն: Իսկ Դրեգոր Դիդարեանի կենանք լին է, եթէ ոչ մարմնացեալ մի եռանդ, մարմնացեալ մի

ըր, փոփոխմունքն ու ձախողութիւններն օրեկները համար պիտի լինին. Եւ Յովնաթան սրբազանի համար, կամ ինչ լաւ կըլինէր Զորհար հայր սուրբի համար լինէր: Այս ասելով նա սկսեց քիթը քորել և յանկարծ միտն ընկաւ էֆիմբրտէ: «Մարմնախաղաղ» գլխից հետեւալը, որ բարձրաձայն ասաց. «Թէ ա՛յ կողմն քիթն լսողայ սակաւ մի հրաւեւանայ յատկութեան և ի նեղութեան գործանք: Գոռոյ» և վէճի հանգիստը որ ոչ է կամաւից, բայց զօրանայ և աղաւթ ի շարէն:—«Ողորմած Կոստան, տեսնես ինչ դավադրաւ է գալու զլիսն. այս քանի օրը ըլիս ա՛յ կողմն լսողում էր. մնց չէի ուշադրութիւն դարձնում: «Եյսաեղ ես մի փոքր լռեց. Խաղա առանձին ուշադրութեամբ սեղանի վրայ գետեկեց Զալախան արքեպիսկոպոսի էֆիմբրտէն, որիս կարմիր շիւղից մի հաստ շապիկ էր հագցրած, և ձեռքն ասաւ երկրորդ գիրքը: Սա մի ձեռագիր էֆիմբրտէ էր. թէ ինչպէս էր ընկել Եղիազար վարդապետի ձեռքը, չգիտեմ: Սկսեց աշքէ անց կացնել և ապա բարձրաձայն, դարձեալ կարծեմ անգիր, ասաց. «Թէ գիտաւոր ծնանի, երբ մարդ աշխարհիս վրայ արշաւաք առնէ, մահ է, սրածութիւն է, մեծամեծաց անկումն է, բաղումը աղբառանաւ: Թէ ճերմակ լինի պոչն» հրաւեւութիւն բերէ, գլխի թմրութիւն, սակիւն և վաթած լինի: Թէ կարմիր լինի պոչն՝ չեմ բերէ: Թէ կապոյտ լինի պոչն՝ աստանայք բազմանա յաշխարհիս վերայ...—«Մեղայ քեզ տէր. Դու արարեց և մի կորուսաներ: Եւ մի տանիք զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեալ ի շարէն:»

(Վերջը միտ անգամ) Դիդարեանը

